

PREMISE ALE ACȚIUNII DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE A PATRIMONIULUI MUZEULUI PELEȘ

de DAN PETRU POPA
și DAN D. RĂDULESCU

Este cunoscut faptul că, în cursul ultimilor trei ani, una dintre principalele acțiuni întreprinse de întreaga rețea națională a muzeelor este aceea a restaurării și renovării Castelului Peleș și întregului său patrimoniu muzeal. Cum de asemenea se cunoaște, la aceste acțiuni de importanță națională au participat alături de colectivul Muzeului Peleș, colective de muzeografi, conservatori și restauratori din întreaga țară, sarcina redeschiderii în timpul stabilit a Castelului Peleș devenind o cauză majoră a tuturor.

Ne propunem în prezenta comunicare să relevăm câteva aspecte care au determinat și apoi au făcut posibile această uriașă lucrare. Întrucât problemele care pot și trebuie să fie evidențiate depășesc, de fapt, cadrul obișnuit al unei comunicări, vom încerca să reducem această primă parte a discuțiilor la o privire de ansamblu a etapelor premergătoare debutului propriu-zis al lucrărilor.

Edificat complet în primăvara anului 1914, după mai mult de 40 de ani de la începutul lucrărilor de construcție, în 1873, Castelului Peleș i se conferă, după 1920, o anume funcție muzeală¹, prin organizarea traseelor de vizitare, deschise atât grupurilor puțin numeroase de turiști români, cât, mai ales, și celor de peste hotare - îndeosebi membrilor corpului diplomatic acreditat la București, conducători ai unor misiuni și delegații guvernamentale etc.². După 1930 se organizează un serviciu de ghidaj³ realizat de personalul cu sarcini artistice al castelului și condus de arhitect, din care făceau parte pictorul restaurator, asistenții acestuia, în caz de urgență arhitectul însăși sau, mai frecvent, intendentul ori, cum era numit el în lista civilă a Castelului, castelanul.

Din jurul anilor 1927-1929 se păstrează în arhiva muzeului registre de vizitare⁴.

Evidența grupurilor, restrinsă și puțin numeroasă, se continuă până în 1947.

Activitatea cu publicul este dublată cu acțiuni de conservare și restaurare a patrimoniului și monumentului, cele mai multe empirice, realizate prin atelierele castelului și de personalul de întreținere curentă. Ca trăsătură esențială a acestora notăm efortul continuu de asigurare în mod permanent a tuturor sălilor și lucrărilor de utilizare curentă existente în inventar. Pot fi caracterizate, de asemenea, prin

predominarea celor strict gospodărești, unele dintre ele dictate de un minim bun simț, cum ar fi de pildă interdicția ștergerii picturilor cu flanele de praf.

Conducerea serviciului era încredințată castelanului, căruia îi revenea în egală măsură gestionarea bunurilor, evidența lor în inventar și pe teren. În 1927, se definitivează primul inventar complet al castelului⁵. Rubricile și consemnările lui sînt apropiate celor de astăzi. Se acordă totuși o importanță mai scăzută descrierii pieselor, definită de cele mai multe ori numai prin titlu. Termenii sînt cei de uz curent. Se notează cu atenție pictura și lucrările originale, evidențiindu-se față de copii. Redus la o strictă evidență a lucrărilor, inventarul conține totuși unele elemente prețioase privind circulația pieselor în castel, transformările intervenite în decorațiile interioare și mobilier, putînd constitui astfel o bază necesară și prețioasă de cercetare.

Acțiunea de restaurare a castelului, a patrimoniului său are în vedere mai ales colecția de pictură. Între salariații castelului apare după 1930 și un pictor restaurator. Vechiul atelier de pictură este transformat în atelier de restaurare, dotat pentru perioada respectivă cu necesarul instrumentarului și substanțele existente în laboratoare similare⁶.

Se întreprind lucrări de curățire a tablourilor, de consolidare și chiar de dublare⁷. Un loc aparte îl ocupă în acești ani lucrările de restaurare a castelului, cele mai multe fiind efectuate între 1918-1927 și conduse de bătrînul arhitect, cehul Karel Liman. Ele erau impuse în principal de necesitatea decorațiilor interioare (lambriuri), demontate parțial și evacuate în timpul războiului, între 1916-1918, la Iași, a colecțiilor de pictură, arme, a tapiseriilor⁸.

Lucrările de renovare erau impuse în egală măsură de unele distrugereri pricinuite de ocupația germană⁹ și aveau de asemenea, în unele cazuri, caracterul unor modernizări.

Ultima categorie va continua, de altfel, pînă tîrziu, după sfîrșitul celui de al doilea război mondial¹⁰. Ele sînt întreprinse de personalul specializat afectat atelierelor castelului și sînt conduse de arhitectul acestuia, pînă în 1929 de Karel Liman, după această dată de vechiul asistent și colaborator Jean Ernest¹¹.

Evident, acțiunile menționate mai sus au constituit încercări timide, pe care le putem categorisi de cele mai multe ori ca lucrări de întreținere curentă și de conservare a patrimoniului.

După o perioadă necesară reinventarierii lucrărilor și reorganizării colecțiilor, între 1948-1952, Castelul Peleş este declarat muzeu de stat în octombrie 1953. Nu ne propunem examinarea funcțiilor lui, aceleași cu cele existente în restul rețelei de muzee din țară. Menționăm totuși că un accent deosebit se pune pe activitatea cu publicul și de propagandă.

Din 1969-1970 se dezvoltă în mod sistematic acțiunea de îmbogăț

pire a patrimoniului, determinată în chip deosebit de deschiderea în 1966 a Muzeului de artă decorativă, una dintre primele unități de acest fel din țară.

În perioada la care ne referim este însă redusă în mod simțitor funcția de conservare a monumentului și patrimoniului. Situația necesită o explicație complexă. Pe de o parte, este vorba despre accentul care se pune în acest timp pe activitatea cultural-educativă și de valorificare a patrimoniului și, pe de altă parte, de restrângerea personalului ocupat în atelierelor de întreținere. Notăm de asemenea, ca o cauză importantă, reducerea relativă a personalului specializat ocupat în ateliere, în cea mai mare parte ieșit la pensie pentru limită de vârstă sau transferat și înlocuit de meseriași care-și dobândiseră experiența și calificarea numai după angajarea lor la castel, fără să beneficieze în majoritatea cazurilor de cunoștințele mai vechilor titulari. În legătură cu aceștia din urmă este de observat că cei mai mulți proveneau din familiile muncitorilor care, între 1873-1914, participaseră în mod efectiv la edificarea castelului, bucurându-se, în consecință, de o experiență bogată și, de asemenea, de unele secrete privind instalațiile, modul de demontare a decorațiilor interioare în lemn etc.¹²

Una dintre lucrările periodice executate pentru conservarea monumentului, moștenită din programul de lucru al fostelor ateliere, este aceea de acoperire, în fiecare toamnă, pentru protejare de acțiunea înghetului și a zăpezii, a lucrărilor exterioare de apă, statui, balcoane, elemente decorative. De cele mai multe ori aceste lucrări au avut un caracter empiric și au putut determina unele deteriorări.

Acțiunea de restaurare și prezervare a patrimoniului devine una dintre principalele sarcini ale muzeului după 1968-1969, odată cu semnarea primelor modificări intervenite în starea fizică a monumentului și îndeosebi după organizarea sectorului de conservare și restaurare din Consiliul Culturii și Educației Socialiste.

În paralel cu acțiunea mai amplă, de identificare și recuperare a patrimoniului fostei monarhii, repartizat în 1948 unor instituții centrale din afara rețelei muzeale¹³, în mod deosebit teatrelor, unor întreprinderi hoteliere și Studioului cinematografic Buftea, se inițiază în 1970 primele lucrări de restaurare a monumentului, conduse în această etapă de fosta Direcție a monumentelor istorice.

Lucrările de consolidare și izolare întreprinse între 1970-1971, în zona terasei florentine, prin concluziile și rezultatele obținute, au subliniat pentru prima oară amploarea și gravitatea acțiunilor de restaurare care se impuneau de urgență¹⁴, ca și necesitatea sarcini de o organizație de construcții cu posibilități financiare mari. În aceeași perioadă, se întreprind prin Institutul de cercetări științifice studii privind existența, natura și acțiunea factorilor de deteriorare asupra părților lemnoase ale castelului și patrimoniului muzeal¹⁵. În 1973 se realizează, de asemenea, un studiu privind posibilitățile de dezvoltare a aglomerațiilor de public în traseele muzeului. Un alt studiu amplu,

privind starea de conservare a castelului și a întregului său patrimoniu documentar-istoric este realizat de către colectivul de specialitate al muzeului, în 1974¹⁶. Este de menționat că acest studiu stă de fapt la baza hotărârii luate în 1975 de către conducerea superioară de partid și de stat, conducerea Consiliului Culturii și Educației Socialiste în legătură cu începerea lucrărilor de restaurare a castelului.

Se folosește în ultimul timp, ori de câte ori se discută despre acțiunea de renovare, restaurare și reamenajare a castelului Peleş și a patrimoniului său muzeal, termenul de premieră, de acțiune de excepție.

De bună seamă, se are în vedere faptul că prin amploarea lucrării, prin ritmul alert și cantitatea de forțe umane, precum și mijloace materiale angrenate în realizarea acestei acțiuni, ea depășește, ca dificultate, alte lucrări de acest gen întreprinse în țara noastră.

Se distinge, pe de o parte, acțiunea de renovare și restaurare a monumentului, iar pe de altă parte, aceea de restaurare-renovare a patrimoniului muzeal. Cele două categorii de lucrări au titulari diferiți: Șantierul de construcții "Valca Prahovei" aparținând Trustului de construcții "Carpați" în ceea ce privește lucrările de construcții-montaj și Consiliul Culturii și Educației Socialiste și instituția noastră pentru lucrările de restaurare muzeală.

Multe din cele aparținând categoriei a doua coexistă în țara noastră lucrări inedite sau aproape inedite, în orice caz foarte puțin frecvente¹⁷.

Având în vedere tocmai această latură a acțiunii, activitatea premergătoare de organizare și precizare a sarcinilor a constituit o etapă de sine stătătoare caracterizată prin probleme complexe, care au condiționat reușita lucrărilor desfășurate în a doua etapă, de la jumătatea anului 1977 și până în prezent.

În perioada septembrie 1975 (dată la care debutează de fapt acțiunea la care ne referim) și decembrie 1976 (când începe acțiunea de evacuare a patrimoniului muzeal al Castelului Peleş și de depozitare a sa în Complexul Fosada) se realizează:

- fotografierea întregului ansamblu arhitectural al lucrărilor de artă și documentar-istorică;
- reorganizarea întregului patrimoniu muzeal în colecții, în vederea predării lor unor noi gestionari;
- tipodimensionarea întregului patrimoniu;
- proiectarea modulelor, ambalajelor de transport și mobilierului de depozit;
- organizarea propriu-zisă a spațiilor de depozit în cadrul Complexului Fosada repartizat pentru această destinație de către conducerea superioară de partid și de stat prin dotarea acestuia cu instalații de protecție contra incendiilor și efracției, cu sisteme de izolare termică și mobilier adecvat;
- investigarea posibilităților de realizare în țară, prin întreprinderile Ministerului Industriei Ușoare și atelierelor Cooperației meșteșugărești a materialelor - cele mai multe textile - necesare lucrărilor de restaurare și recondiționare a patrimoniului.

- în sfârșit, în aceeași perioadă se stabilesc principiile, înseși care vor conduce în următorii ani la acțiunea de restaurare¹².

Fiecare dintre cele câteva cazuri enumerate depășesc prin amploarea lucrărilor întreprinse, prin complexitatea lor și necesarul de forțe umane tot ceea ce se realizase până acum în țară la noi. Așa cum de altfel se cunoaște, este vorba despre demontarea unui întreg muzeu, cu peste 100 de ansambluri de arhitectură interioară, individualizate fiecare prin trăsături proprii și dotate cu toate categoriile de artă: pictură, grafică, vitralii, arte aplicate, mobilier, arme etc. Se impunea, în afara reinventarierii stricte a tuturor pieselor existente în fiecare cameră, fotografierea camerelor și ansamblurilor constituite în momentul declanșării acțiunii și după evacuarea lor... Menționăm că în afara realizării unei evidențe muzeografice și gestionare, aceste fotografii au avut o importanță covârșitoare în momentul remontării sălilor, pentru redactarea studiului privind reamenajarea Castelului Peleş, ale cărui principii - odată avizate de conducerea superioară de partid și de stat, de cea a Consiliului Culturii și Educației Socialiste - au constituit baza însăși a acțiunii de renovare și restaurare a interioarelor castelului și patrimoniului artistic și documentar-istoric.

Procedeele se impunea cu atât mai mult cu cât este vorba, în majoritatea cazurilor, despre o concepție arhitecturală apropiată sau specifică anilor 1900, cu predominarea unor proiecte complexe de interior în care sînt prevăzute, inițial, piesele de mobilier, locul acestora, principalele lucrări de artă aplicată, textura și cromatica materialelor textile, în unele cazuri, caracterul însuși al decorației ramelor pentru picturi. După cum se știe, în funcție de tematica inițială trebuia să se realizeze, și de fapt s-a și realizat, una nouă, calitativ superioară, în care este pusă în evidență valoarea fiecărei piese care intră în compunerea ansamblului.

Ne permitem să insistăm mai mult asupra acțiunii de fotografiere, relevînd amploarea ei, cu atât mai mult cu cât celelalte probleme rezolvate în această etapă constituie obiectul unor studii deja publicate, în mod deosebit cel indicat de tov. Aurel Moldoveanu problemelor de ambalare, transport și depozitare a patrimoniului ("Proiectarea activităților de ambalare, transport și depozitare", în "Revista Muzeelor și Monumentelor", nr. 5, 1977), astfel încît ele nu mai sînt un material inedit.

În perioada septembrie 1975 - septembrie 1976 au fost realizate un număr aproximativ de 40.000 de fotografii, alb-negru și color. Bineînțeles, acțiunea de fotografiere a patrimoniului nu constituie în contextul activității muzeografice un inedit. Dimpotrivă, existența fotografiilor necesare fișelor de evidență analitică a patrimoniului, celor de conservare și, ca o categorie deja mai complexă, a fotografiilor de restaurare executate înaintea, în timpul lucrărilor de laborator și după finalizarea lor constituie una dintre premisele care au prezidat la pre-

cizarea principiilor de elaborare a sistemului național de evidență. În această acțiune constituie însă un inedit cantitatea de documente fotografice realizate, precum și timpul în care ele au fost efectuate. Aceste două elemente îndeosebi au putut aduce unele precizări privind cerințele obligatorii ale documentului fotografic de muzeu și sublinierea importanței pe care o are elaborarea unui sistem strict de evidență a întregului material documentar. Evident, principiile acțiunii stabilite înaintea începerii lucrărilor au suferit pe parcursul lor îmbunătățiri și modificări. Ca element nou, de ordin practic, se impun observațiile privind evidențierea lucrărilor prin integrarea în fotografie a numerelor din inventar și alegerea formatului fotografiei, aceasta din urmă fiind de o importanță covârșitoare în cazurile în care muzeul nu are organizată o clisoteacă proprie¹⁹.

Pentru fiecare piesă s-au întocmit, de fapt, dosare cu material documentar fotografic, anexat fiecărei fișe de evidență. În funcție de natura obiectului, el cuprinde imagini avers-revers, iscălitura auturului când există, două sau trei imagini de detaliu necesare identificării lui, în cazul mobilierului elementele de decor sau a picioarelor, legăturile acestora, decorul părților constitutive - uși, sertare interioare etc.

Se pot face observații asemănătoare în ceea ce privește realizarea documentelor fotografice ale ansamblurilor arhitecturale și decorative. Mai ales în acest caz s-a respectat cu strictețe principiul, formulat mai sus, privind necesitatea întocmirii dosarelor.

Ne-am permis o relatare mai amănunțită, întrucât această acțiune a stat de fapt la baza sistemului de evidență a lucrărilor în depozit, constituind în unele cazuri, cum este cel al colecției de arme, unul dintre elementele lui esențiale.

Se cunoaște în acest sens că evidența acestei colecții, constituită în 1948, este cea pe panoplii. Există, de asemenea, un catalog al colecției realizat în 1911-1914 de Julius Scheurer. În majoritatea cazurilor însă, nu există o legătură între acesta și inventarul actual al colecției, numerele de ordine ale pieselor diferind.

Întrucât întreaga colecție urma să fie depozitată pe categorii de piese, se impunea întocmirea unui alt mod de evidență. Aceasta s-a realizat cu ajutorul documentului fotografic. Au fost elaborate, în primul rând, fotografiile mari de ansamblu, în care apăreau grupate trei până la patru panoplii. Pe baza acestora s-au realizat în laborator, prin retuș chimic, fotografiile ale fiecărei panoplii, de format mare, 50 x 60, pe care au fost date numere de ordine noi, fiecărei piese, înscrise apoi pe etichetele modulelor în care au fost ambalate și depozitate armele. În continuare, s-au realizat fotografiile pentru fiecare piesă, înscrându-se pe versoul ei toate datele de evidență cunoscute: numărul de ordine al panopliei, cel al piesei în cadrul panopliei stabilit în fotografiile mari menționate, numărul clișeului fotografiei de panoplie, numărul modulei și raftului în care este depozitat.

În mod asemănător s-a procedat în cazul colecției de corpuri de iluminat, îndeosebi pentru lustrele mari din cristal de Boemia și sticlă de Murano, depozitate în subansamble.

S-au realizat albume ale fiecărei camere în care au intrat toate tipurile de documente fotografice amintite: de ansamblu, de detaliu a decorației, în sfârșit fotografiile pieselor. Numai după realizarea tuturor acestor acțiuni s-a putut trece în continuare la a doua etapă importantă, cea a operațiilor de ambalare, transport și depozitare a lucrărilor, descrisă de tov. Aurel Moldoveanu în studiul amintit. Concomitent, însă, cu lucrările de fotografiere, care au revenit în exclusivitate colectivului de specialitate a Muzeului Peleş, se începuse de către serviciul de conservare-restaurare al fostei Direcții a patrimoniului cultural național condus de tov. Aurel Moldoveanu, cu sprijinul specialiștilor din întreaga țară (inclusiv de la muzeul gazdă), acțiunea de tipodimensionare a patrimoniului mobil și de proiectarea a modurilor și ambalajelor în vederea organizării transportului și depozitării pieselor.

Pentru ilustrarea momentului trecerii la restaurarea și renovarea castelului, cât și a patrimoniului său, a fost realizat și un film color-documentar care evidențiază în plus starea de conservare în care se afla la acea dată castelul (1976), precum și decorațiunile interioare și etalare a patrimoniului în încăperile palatului. Filmul a stăruit totodată la reamenajarea interioarelor.

Asociate filmului, toate documentele fotografice executate au constituit unul dintre principalele instrumente de lucru ale colectivelor de specialiști care au elaborat tematica noii expuneri a castelului.

O ultimă etapă a operațiilor premergătoare începerii lucrărilor de restaurare o constituie aceea de depozitare a colecțiilor.

NOTE

1. Cf. MIHAI HARET - Castelul Peleş, București, 1924.
2. Registru cu semnături vizitatori ai Castelului Peleş, nr. inv. 1006 - Arhivă documentară Muzeul Peleş; Arhiva Peleş, dosare "diverse".
3. Arhivă Peleş, dosare "diverse".
4. Registru cu semnături vizitatori ai Castelului Peleş, nr. inv. 1006 - Arhivă documentară Muzeul Peleş.
5. Inventarul Castelului Peleş 1927.
6. Inventar pe camere 1948, vol. I - camera 30.
7. În lipsa unei documentații complete, aceste lucrări pot fi evidențiate numai fragmentar, în funcție de calitatea materialelor folosite, deosebindu-le de operațiile similare întreprinse înainte de 1900 și 1914. Parte dintre ele au fost observate în primăvara și vara anului 1978, cu ocazia restaurării colecției de pictură.
8. Cf. MIHAI HARET, op. cit.

- 9 Ibidem.
- 10 Arhiva Muzeului Peleş - dosar "Diverse" 1920-1930.
- 11 Ibidem.
- 12 Au putut fi obținute de la urmașii acestora mai multe fotografii de grup, donate fototecii Muzeului Peleş, pe baza cărora poate fi refăcută cu precizie structura vechilor ateliere ale Castelului Peleş.
- 13 Arhiva Muzeului Peleş - dosare "Corespondență" 1948-1952.
- 14 Protocol încheiat în 1971 privind acțiunea de restaurare a Castelului Peleş, în Arhiva Muzeului Peleş, 1971.
- 15 Dr.docent VINTILĂ EUGEN și colectivul, Depistarea biodeteriorărilor și elaborarea măsurilor de protecție insecto-fungicidă la piese de mobilier, obiecte muzeistice și elemente de construcție la clădirea Muzeului Peleş-Sinaia, București, 1972.
- 16 Arhiva Muzeului Peleş, anul 1974, Corespondență C.C.E.S.
- 17 Dată fiind raritatea colecțiilor de vitralii și a monumentelor vechi cu astfel de lucrări, cele mai multe restaurări din această categorie sînt realizate pentru piese în jur de 1900. O lucrare de restaurare complexă a fost realizată de Laboratorul zonal Iași.
- 18 Este vorba de mai multe documente elaborate în primăvara și vara anului 1975. Considerăm ca documente de bază memoriile Muzeului Peleş către conducerea superioară de partid din iunie 1975 și către Conducerea Consiliului Culturii și Educației Socialiste din august 1975.
- 19 Astfel, față de normele stabilite anterior și utilizate în general în rețeaua muzeelor privind formatul optim 9 x 12 cm sau chiar 6x9 cm putem afirma, în cunoștință de cauză, că pentru întocmirea unui sistem eficient de evidență documentele fotografice relevante sînt numai cele de format mai mare, de cel puțin 13 x 18 cm.

PRELIMINARIES TO THE ACTIVITY OF PRESERVATION AND RESTAURATION OF THE PELES MUSEUM PATRIMONY

Summary

The authors of this communication try to make up in its first part a historical survey of the activity concerning the preservation and restauration problems of the artistic and documentary patrimony belonging to the Peleş Castle, achieving as well a historical schedule of the museum reserch activity between 1927-1947.

In the second part of the paper we take into account on turn some of the leading elements of the activity done by the special committee of the Peleş Castle before the work of restauration had begun,between

1975-1976, under the circumstances of keeping on the activity of scientific observations concerning the restoration itself, observations which are going to be put forwards on the occasion of a future communication.